

knjige i ideje

henri lefebvre urbana revolucija

nolit, beograd 1974.

zdravko poznić

Zahvaćajući odrednice naše epohe u njezinim protivurječnostima i dilemama, tražeći putove izlaza i rješenja suprotnosti, Lefebvre se ovim djelom potrudio da pitanje postavi znanstveno, utvrdimo to odmah: deduktivno. Pri tom je razmatranje moralo krenuti smjerom analize socijalno-političkog stanja koje se očituje u stvarnosti urbanog fenomena, kao prostora što obuhvaća sve egzistentno. Naglasimo i to da je znanstvenost toga predmeta dovedena metodički u pitanje u samom trenutku njegova postavljanja: urbano kao objekt proučavanja po Lefebvreu je tek mogući, virtuelni objekt, što bi, čini se, upravo odgovaralo njegovoj prirodi i postuliranom cilju razvoja. Sadašnjost urbanog fenomena, međutim, njegova je je otuđenost. Uzroci su takvu stanju što političke a što tehno-kratske ideologije, koje sprečavaju pravilno razmatranje problema. Na djelu je dakle razaranje mogućnosti jednog istinskog urbanizma i prije početka njegova rađanja: ideologije naime reduciraju urbanu stvarnost i urbanističku praksu, svodeći je na postuliranje različitih modela i koncepata razvoja, ili na istraživačku djelatnost specijaliziranih znanosti. Ni suma znanja interdisciplinarnog pri-

stupa urbanom fenomenu ne vodi pravilnoj spoznaji, te — nedostatna da zasnuje urbanističku epistemologiju — otkriva tek ostatke ili »sljepa polja« nepoznate stvarnosti. Pitajući se kako dospjeti do sintetičkog nivoa u znanstvenom pristupu, Lefebvre će odustati od tog pokušaja, ističući da stvaranje ideologiziranih modela treba zamijeniti kritičkim razmišljanjem i otvaranjem novih vidika i putova. Urbanizam za koji se on zalaže ne bi prema tome bio znanost nego određena strategija i taktika. Zauzimajući nadalje krajnje negativan stav prema industrijalizaciji, kao procesu koji pretvodi urbaniziranu epohu društvenog razvoja, Lefebvre ipak na jednom mjestu navodi da su »industrijska i urbana revolucija samo dva oblika radikalnog preobražaja svijeta«, dakle svjetske revolucije. Ako je tako, čini nam se logičnim da urbani fenomen otkriva svoju (sada na višem razvojnem nivou!) uvijek industrijsku strukturu, iako, po autorovu mišljenju, baš ona vodi urbanom otuđenju. Izlazi, naime, da urbanizam kao tehno-kratski instrumentarij gleda na globalni prostor kao na prazan geometrijski pojam, koji je tu tek zato da bi se ispunio isto tako ispraznim koncepcijama.

S tim u vezi, Lefebvre potpuno odbacuje Gropiusov stav o »nadležnosti« arhitekta u koncipiranju urbanog prostora i označuje ga kao propagatora ideje potpunog reda i »diktature pravog kuta«. Prostor time navodno prestaje biti rezultat društvenog rada, pretvarajući se u apstrakciju po sebi. Tako se, misli autor, političkoj moći negativnog neokapitalističkog društva organizacije i birokratskim sistemima lagerskog socijalizma prepušta da zasnuju homogenizirani prostor bez diferencijacije i kontrasta, a kao posljedicu toga, ravnodušnost življenja. Urbanizam, koji želi biti umjetnost i nauka o prostoru, preobraća se tako u sredstvo prikrivanja klasne strategije i podjele vlasti. Obratimo pažnju i na tezu, da prožimanje idustrijskog i urbanog stvara danas

kaos i nered. Ali ako je moguće, kako to čini i Lefebvre svojom analizom, utvrditi neke osnovne karakteristike toga urbanog nereda, koje upravo danas određuju smisao i značaj urbanog prostora, ne znači li to da se ono pozitivno u urbanom ostvaruje baš u kontekstu industrijskog? Urbani je prostor, u svom pokušaju da spoji »spontano i umjetno«, kako se ističe, mjesto susreta, okupljanja, izražavanja sukoba i očitovanja žudnje kao preduvjeta svakog razvoja, »mjesto gdje se možda ponovo pronalaze Eros i Logos«. Taj prostor sadrži nadalje utopijske simbole prirode, kao što su na primjer park i vrt. Ali potreba za prirodom u gradu — možemo napomenuti — nije tek potreba na razini utopije, nego bitna potreba već postojeće urbane kulture. Multifunkcionalnost i polivalentnost kao oznake urbanog prostora čini se da su više rezultat industrijalizacije, podjele rada itd. nego nabačaja slike budućnosti. Ako plediramo za urbani prostor kao — po svojoj prirodi — diferenciranu strukturu, ne zalažemo li se time, paradoksalno, za održanje sadašnjeg stanja? Ako oblikovanje globalnog prostora, po Lefebvreovu mišljenju, nije posao arhitekta, urbanista ili filozofa, te je dakle posao koji mora polaziti u prvom redu iz eminentno političke sfere (i u njoj zadobiti svoju sintetičnost!), nećemo li takvom praksom doći ponovo do onoga što se želi izbjeći: do konstituiranja apstraktnog, homogenog prostora? To uvida i sam autor, navodeći u poglavlju o urbanom obliku upravo taj moment kao glavnu opasnost po urbano (uz opasnost zapadanja u beznačajno), u smislu nivelacije i ukidanja njegove polivalentne strukture i dijalektičke razvojnosti. Totalno planiranje prostora vodi, dakle, vrlo vjerojatno u totalitarizam života. Ako je, međutim, fenomen urbanog već danas sposoban da pregrupira elemente, »porijeklom seoske i industrijske«, kako smatra Lefebvre, spajajući ih na neubičajen način, ne bismo li s tim u vezi mogli pretpostaviti da je tu već na djelu jedna »konkretna utopija«?

Stoga smatramo da je Lefebvreovo apstraktno, u svojoj biti formalno-logično, postavljanje problema pogodno tlo za apstraktno postuliranje pojma mogućeg i utopijskog kao preduvjeta svakog mišljenja i promjene, pa se time jedva nešto udaljujemo od opasnosti prikrivene (znanstvene) diktature.

pierre francastel

studije iz sociologije umjetnosti

nolit
beograd 1974.

zdenko rus

Čitajući Francastela, manje obaviješteni čitalac bit će poljuljan u mnogim točkama svojih stečenih teorijskih spoznaja, jer u snazi s kojom Francastel udara slijeva i zdesna ne prepoznaje žilavost i upornost jedne doktrine koja, međutim, razotkriva različite stvari. Kažemo li to, ne znači da time želimo umanjiti vrijednost teza i rezultata do kojih je došao ovaj teoretičar umjetnosti; želimo ih tek smjestiti u određenu školu mišljenja i ukazati na temelje na kojima se zasnivaju.

Pokažimo ponajprije da te teze i rezultati pripadaju filozofskim događajima prve polovice našeg stoljeća. Nadalje, dva su odlučna utjecaja formirala pravac Francastelova mišljenja. To je filozofija Leona Brunschvicga i genetička psihologija Jeana Piageta. Prva mu je podarila ontološko povjerenje u razum — onaj razum koji su iznijeli na pozornicu zapadnog svijeta Descartes i Spinoza pa zatim Kant; ali u ovom slučaju razum koji je u neprekidnom pokretu, koji lomi privremene okvire što ih je izgradio, koji je bitno progres, historija. Druga mu je podarila gnoseološku sigurnost u razum, u inteligenciju, i u skladu je s prvom. Naime, Piagetov početni filozofski interes za porijeklo spoznajnih funkcija u čovjeka ostao je dominantan u čitavom narednom vremenu njegovih psihogenetskih istraživanja, i otuda njegovo isključivo usredotočivanje na inteligenciju, na mišljenje — izdvajanje mišljenja iz sklopa ostalih psihičkih sposobnosti. Ako bismo, napokon, željeli odrediti mjesto Piagetove genetičke epistemologije među modernim psihološkim teorijama, dovoljno je ako kažemo da je znao izbjeći nedostatke jednostranog strukturalizma kao i jednostranog funkcionalizma — baš kao i Francastelova teorija umjetnosti. Zaokružimo li ovo uvodno izlaganje o bitnim utjecajima na Francastelovu misao, svakako moramo spomenuti i Wallonovu razvojnu psihologiju kao sretnu sintezu psihologije i sociologije s funkcionalnim evolucionizmom, te rezultate istraživanja Warburgova